

Мойсесенко Валентина Олексіївна,

академік НАН Вищої освіти України,
віце-президент відділення природничих
фахових наук НАВО України, доктор медичних наук, професор
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця,
проспект Перемоги, 34, Київ, 01601, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1402-6028>
mednyca@mail.ru

Тарченко Інна Петрівна,

кандидат медичних наук, лікар-терапевт вищої категорії,
викладач кафедри внутрішньої медицини № 3
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця,
проспект Перемоги, 34, Київ, 01601, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2301-227X>
shostka43@ukr.net

Тарченко Наталя Володимирівна,

журналіст
вул. Святоюр Тиська, 11 кв.75, Вишневе,
Київська обл., 08133, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1637-4811>
triton808@ukr.net

МАГІЧНЕ КОРИННЯ РЕАЛІСТИЧНОГО ГРУНТУ: ЛІТЕРАТУРНІ ТЕЧІЇ КИТАЮ НОВОЇ ДОБИ (ОСТАННІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ ХХ СТОРІЧЧЯ)

В статті дається огляд розвитку китайської літератури другої половини 70-х – середини 80-х років, коли після завершення Культурної революції була видана друком рекордна кількість художніх творів.

Наводяться приклади знакових творів, які дали назви новим літературним течіям. Дається коротка характеристика та зміст оповідання письменника Лу Сінхуа «Шрами», що започаткував напрямлення «Література шрамів».

Характеризується течія «Література дум про минуле». Описується знаковий документальний твір Фен Цзицзя «Десять років в сотнях долей», виданий в 1987 році. Окремо визначаються прийоми автора, якими він спонукає читачів замислитися з приводу того, чи може повторитися трагедія минулого.

У 80-х роках виникла течія, що отримала назву «Література пошуку коріння».

Українським аналогом цього напрямку є «нативізм». Автор розкриває основне джерело розквіту цієї течії, а саме – популярність латиноамериканської літератури, яка за своїм світоглядним напрямком виявилася спорідненою до китайських народних традицій. Перераховуються основні риси, які є спільними для латиноамериканського та китайського народного світогляду.

Описується спільність постмодерністичного стилю на теренах Європи із китайськими фольклорними традиціями.

Подаються основні постулати статті Хань Шаогуна «Коріння літератури», що дала назву течії, а також твори автора цього напрямку.

Оглядом описується життя та творчість Нобелівського лауреата Мо Яня, що також належить до даної течії. Подається характеристика найбільш відомих творів письменника, обумовленість його романів фактами біографії, а також стилістична різноманітність його творчості.

Ключові слова: Культурна революція, Література шрамів, Література пошуку коріння, Мо Янь.

THE MAGICAL ROOTS OF REALISTIC SOIL: LITERARY CURRENCIES OF CHINA OF THE NEW AGE (LAST DECADES OF THE XX CENTURY)

V. O. Moyseyenko

*Academician of National Academy of Sciences
of higher education, Doctor of Medical Sciences,
Professor of the Bogomolets National Medical University
34, Peremohy avenue, Kyiv, 01601, Ukraine
mednyca@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-1402-6028>*

I. P. Tarchenko

*Candidate of Medical Sciences,
doctor-therapist of the highest category, lecturer
of the Department of Internal Medicine № 3
of the Bogomolets National Medical University
34, Peremohy avenue, Kyiv, 01601, Ukraine
shostka43@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2301-227X>*

N. V. Tarchenko

*Journalist
75, Svyatoyuryivska Str., Vyshneve, Kyiv region, 08133, Ukraine
triton808@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1637-4811>*

The article presents an overview of the Chinese literature development in the second half of the 1970s and mid 1980s, when after the Cultural Revolution end a record number artworks were published.

The iconic works examples are given, which gave the new literary flows names.

A brief description and content of the story of the writer Lu Xinhua "Scar" are given, that initiated of the "Scar Literature" direction.

The current "Literature of thoughts about the past" is characterized. The iconic documentary Feng Jitsay "Ten years in hundreds of fates", published in 1987, is described. The author's techniques are separately determined, with which he makes readers think about whether the tragedy of the past can be repeated.

A flow that arose in the 80s and is called the "Literature of roots search" is described. The Ukrainian analogue of this direction is given – "nativism". The main source of the flowering of this trend is revealed – the popularity of Latin American literature, which is related to Chinese folk traditions in its worldview.

Separately, the commonality of the postmodern style in Europe and Chinese folklore traditions is noted.

The main postulates of Han Shaogong's article "The Roots of Literature", which gave the name to the current, are described. The writer's works written in this direction are characterized.

The life and work of the Nobel laureate Mo Yan, who also represents this trend, is reviewed. The characteristic features of his most famous works are listed. The conditionality of his works by the facts of biography is separately described. Some of the best-known works are exemplified by stylistic diversity.

Keywords: Cultural Revolution. Scar literature. Root search literature. Mo Yan.

1.1. ОСНОВНІ ТЕЧІЇ В КИТАЙСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ЖИТТІ 70–80-Х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ

Сучасна китайська література народилася, як вважають численні фахівці, після трагічних подій Культурної революції (1966–1976 рр.). Тобто, фактично на згадані, а це – на зламі епох.

Час, який минув, забрав із собою багато жертв – особливо серед творчих, мислячих людей, інтелігенції. Знищувалися книги та пам'ятки історії. Все треба було відроджувати майже із небуття.

Вважається, що нова китайська література почала відроджуватися у 1978 році. Виникло дві основних течії – «Література шрамів» та «Література дум про минуле» [Трушєва 2014, 129]. Назви красномовні, і влучно описують характер тем, які підіймалися новими письменниками. Це – покоління дітей, що виросло, не маючи змоги отримувати освіту, люди, які опиняються в ситуаціях складного вибору, переживають зраду чи самі стають зрадниками, терплять приниження та знущання.

Першою ластівкою, що принесла у Китай літературну весну, став молодий на той час письменник Лу Сінхуа (р.н. 1954), який

11 серпня 1978 року опублікував оповідання «Шрами». Саме цьому юнакові завдячує своїй назві нова течія. В невеличкому творі йдеться про дівчину, яка після довгого розлучення зустрічається зі своєю матір'ю, що пройшла табори «перевиховання». Все свідоме життя донька щиро вважала матусю «ворогом народу». Але тепер, зрозумівши свою помилку, їде побачитися з матір'ю, що важко хворіє. Дорогою її охоплюють спомини про минуле, про дитинство. А, приїхавши, дівчина дізнається, що матуся померла. Вона дивиться на мертве тіло, вкрите численними шрами, та розуміє: в її власній душі шрами ще глибші.

Своїм оповіданням юнак зачепив оголений нерв народної пам'яті, і спричинив появу цілої лавини художніх творів, в яких автори виплеснули увесь біль та страх, які нещодавно пережили. Взагалі, спочатку з'явилася величезна кількість саме оповідань – люди поспішали написати «по гарячих слідах» про все пережите. І найчастіше в цих творах можна було зустріти реалістичне описання жахів.

В цей час виникла не лише література, а й «Живопис шрамів». І художники, і письменники намагалися в своїх творах відобразити внутрішній світ людини, що стала свідком трагічних подій, але мусила вижити попри що. Минуле викарбувало на тілах та пам'яті жадливі відмітини, і далі доведеться жити вже з ними.

Серед інших яскравих представників цієї літературної течії можна назвати Лю Синью («Класний керівник»), «Жезл щастя»), Шень Жун («Середній вік»), Фен Цзицая («Крик»), Мо Інфена («Пісня про генерала»).

«Література дум про минуле», інша течія, вирізняється рефлексією щодо подій, які відбулися, глибокими філософськими роздумами. Серед численних авторів цієї основної течії 70–80-х років ХХ сторіччя можна назвати таких, як Ян Цзян («Шість оповідань про школу кадрів»), Ба Цзінь («Думи») тощо.

Взагалі, в цей період, 1977–1981 рік, китайська література пережила справжній вибух. Вийшло 400 романів, 700 повістей,

20 000 оповідань. І – численні переклади та перевидання класики. Створено 180 нових літературних журналів.

На 1987 рік приходиться перше видання книги художника, каліграфа, письменника Фен Цзицая (р.н. 1942) «Десять років в сотнях доль» (книга перевидавалася сім разів – у 1991, 1995, 1997, 2004, 2006 і 2007 роках). Для того, щоб її створити, автор в 1986 році оголосив в газеті про свій намір записати анонімні інтерв'ю з колишніми хунвейбінами. На це відгукнулося близько трьох тисяч осіб. Із такого величезного матеріалу опубліковано було 40 розповідей. Слід зазначити, що долі хунвейбінів через жорстокі юнацькі помилки теж були зламані. Багатьох з них після закінчення Культурної революції на великий термін заслали до сільської місцевості, і свою освіту закінчити вони так і не змогли.

Під час Культурної революції автор також робив записи, які ховав в рамі велосипеда чи на стінах, під плакатами. Поруч з його будинком знаходився штаб хунвейбінів, тому ризик був надто великий.

Фен Цзицай наголошував, що, хоча біда вже в минулому, найкращий спосіб вшанувати пам'ять жертв – це знищити ґрунт, на якому таке явище могло вирости. Хоча і зробити це, вірогідно, неможливо. Автор запитував своїх героїв: «Як ви вважаєте, чи могла би Культурна революція повторитися?». Майже всі казали, що ні – зараз інші часи, інша молодь. Але одна із жінок відповіла: «Звичайно, таке зараз трапитись не може. Але тільки з однієї причини – лідера відповідного нема. А з'явиться такий – хто знає, що могло би статися тепер». Отже, автор наголошує, що, пам'ятаючи про минуле, в нашому теперішньому не слід розслаблятися та втрачати пильність. Історія має звичку іноді повторюватися, – у вигляді трагедії, фарсу, або того й іншого одночасно.

В середині 80-х років набуває популярності нова течія – «Література пошуку коріння». [Трушева 2014, 130] Її ще називають «проза малої батьківщини», або «ґрунтівство»

(в українському дискурсі цей напрямок іноді називають «нативізм»). Зародилася вона ще на початку ХХ сторіччя, але особливого розквіту набула в його кінці, у 80-х роках.

Цікаво, що в Китаї цей напрямок розквіт завдяки величезній кількості перекладів творів іноземної літератури, що заповнили книжкові полиці. Особливо до душі китайцям спала література латиноамериканська. Світогляд тамтешніх авторів, у своїй містичності, виявився дуже спорідненим до такого, що панує серед простого китайського народу. Містифікації, перетворення, мозаїчність, сплетення реального із надреальним в єдину гармонійну цілісність – всі ці риси латиноамериканського сприйняття світу китайці, немов у дзеркалі, побачили в собі самих.

На європейських теренах такий стиль відносять до «юст-модерністичного», але виявилось так, що для Китаю він природний, його коріння простягається в глибину віків, отже, тут це – споконвічна традиція. Китайцям взагалі не притаманний дуалізм, протиставлення протилежностей – все те, у що так довго були занурені європейці. Що для європейців колись стало повторством та відкриттям, для китайців було поверненням до власного, втраченого.

Основоположником течії в 80-х вважався Хань Шаогун (р.н. 1953). В 1985 році він надрукував статтю «Коріння літератури», і вона дала назву цілій течії (подібно, як декілька років тому це трапилося із «Шрамами» Лу Сінхуа). В статті автор наголошував, що протягом сторіччя національна література піддавалася сильній ерозії, і зараз це явище поглиблюється. Щоб врятуватися, треба шукати власне коріння, і воно – у селі. Хань Шаогун писав, що глибокі пласти («магма землі») ерозії не підлягають. А от місто, і все, що із ним пов'язане – це поверхнєве, легко здувається вітрами, змивається водними потоками.

Представники нової течії рішуче відкинули методи соціалістичного реалізму, і ввели в літературу народний фольклор. А ще ці письменники намагалися повернути елементи старої мови.

Сам Хань Шаогун у підлітковому віці бачив Культурну революцію, в 1968 році, коли йому було 15, його відправили на роботу в глибинку, де він провів у важкій праці на землі 10 років. Потім молодому чоловікові все ж таки вдалося вступити до університету. Творчість він починав, як представник «Літератури шрамів» – саме в цьому ключі написані його оповідання «Юелань» та «Дивлюся на зарості очерету».

Його пізніші повісті «Папапа», «Жінка, жінка, жінка» та роман «Мацяоський словник» перекладені на численні західні мови та набули популярності в європейській країнах. Письменник називав серед своїх літературних «вчителів» Габріеля Гарсія Маркеса. Характерно, що саме цього латиноамериканця найчастіше згадують китайські «грунтівники». Ще одна характерна риса цієї течії – герої творів часто мають певні фізичні вади. Так, персонаж «Папапа» – може вимовляти лише два слова: «папапа», або «мамама». Героїня «Жінка, жінка, жінка» – майже глуха.

Ще один яскравий представник течії – Цзя Пінва (1952 р.н.), лауреат найпрестижнішої в Китаї літературної премії імені Мао Дуня (роман «Цинські наспіви», 2005 р.). Пише він про свою рідну провінцію, Шенсі, та уїзд в горах на південному заході. В «Цинських наспівах» ми теж зустрічаємо героя – людину із фізичною вадою, епілетика Іжшєна, що страждає галюцинаціями та вважає, що має надприродні здібності. Сюжет обертається навколо двох сімей – заможних селян Бай та комуністів Ся – останні раптово отримали вплив та владу через земельну реформу. В нові часи єдине, що якимось об'єднує цих людей, та завважає остаточній руйнації устоїв – старовинні оперні співи (зародилися в епоху династії Мін на границі провінцій Шансі, Шенсі та Гансу, де колись знаходилося царство Цинь), які ще пам'ятають, передають із покоління в покоління та наспівують селяни.

Загалом, Цзя Пінва написав 15 романів, 10 повістей та сотні есе.

Висновки. Після вибухового розвитку китайської літератури, що стався на рубежі 70–80-х років поступово склалося декілька основних течій.

Перший напрямок, «Література шрамів», сформувався, як миттєва реакція на травмуючі події. Його вирізняла велика емоційність, реалістичність, невеликий формат – переважно, це були оповідання.

Другий напрямок, «Література дум про минуле», став логічним та природним продовженням «Літератури шрамів». Його вирізняла психологічність, рефлексія, глибокі філософські осмислення та узагальнення, куди більший за обсягом формат.

Третій важливий напрямок, «Література пошуку коріння», не є прямим продовженням перших двох. Його появі сприяло видання великої кількості перекладів світової літератури, зокрема – латиноамериканської, що мала багато спільних рис із китайськими фольклорними традиціями. Аналоги напрямку «Літератури пошуку коріння» існують і в інших країнах – зокрема, в українському дискурсі вони означені терміном «нативізм».

1.2. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СТИЛІСТИЧНОЇ РІЗНОМАНІТНОСТІ В ПРОЗІ МО ЯНЯ

Нобелівського лауреата Мо Яня (р. н. 1955), автора 11 романів та 70 оповідань, критики відносять до «Літератури пошуку коріння». І справді, в його творах багато рис, які притаманні цій течії. Він пише про історію своєї великої сім'ї, про рідний край, де він виріс – це в повіті Гаомі провінції Шаньдунь. Його справжнє ім'я Гуань Мос, а псевдонім перекладається з китайської, як «мовчати». Серед його героїв теж багато людей із психічними чи фізичними вадами.

В 2012 році письменник отримав Нобелівську премію, причому, обґрунтовуючи свої рішення, представники Нобелівського комітету говорили так: «За галюцинаторний реалізм, який об'єднує народні казки із історією та сучасністю». Формулювання складне, створює інтригу, і цілком підпадає під постулати китайських «грунтівників».

Багато його творів – автобіографічні. Так, в романі «Червоний гаолян» [Мо Янь 2015] він описує життя своїх бабки та дідуся на тлі подій, які розгорталися в першій половині ХХ сторіччя. Час був кривавим – на рідну землю прийшли японські завойовники. В романі безліч моторошних сцен насильства та болю. Є тут ще один герой – можливо, найголовніший. І це не людина, а червоний гаолян, однолітній злак, холодостійкий та скороспілий, що має червоно-бурі зерна. Цією кормовою рослиною часто покривали стріхи в селянських будиночках, а ще з неї робили вино. Слово «червоний» тут має багато значень – це і колір крові, і напрути, і комуністичних знамен, епоха яких от-от наступить.

В 1987 році режисер Чжан Імоу зняв за романом художній фільм, який в 1988 році отримав на Берлінському кінофестивалі приз «Золотий ведмідь». Ця стрічка, тримаючи глядача в постійному напруженні, закінчується кардами, в яких саме сонце гасне, тонучи в червоному океані.

У 2000 році Чжан Імоу знімає ще один фільм за новелою письменника – «Щастя на годину». Це пронизлива історія взаємовідносин старого холостяка та сліпої дівчини, для якої чоловік разом із своїми друзями намагається створити ілюзію щастя та повного життя. Вся історія закінчується трагічно – чоловік потрапляє в аварію, а дівчина йде світ за очі, і про її подальшу долю ми нічого не знаємо. Зворушлива стрічка отримала «Срібний шип» на фестивалі у мексиканському місті Вальядоліді.

Своїм «літературним вчителем» Мо Янь, як і більшість «грунтівників», називає Габрієля Гарсія Маркеса. І пише, що, коли прочитав «Сто років самотності», дуже шкодував, що цей твір вийшов не з під його власного пера. Серед інших авторів, що вплинули на його творчість, згадує Франсуа Рабле та Уільяма Фолкнера.

Інший його роман – «Жаби» [Мо Янь 2020] – розповідає про трагічні перипетії життя тітки письменника, яка була сільською акушеркою, але, коли в КНР розгорнулася програма суворого контролю за народжуваністю (із гаслом: «Одна сім'я – одна

дитина») була змушена робити багато абортів, навіть на дуже пізніх строках. Вражають моторошні сцени розправ хунвейбінів над тими, кого вони оголосили «ворогами революції». Одного разу серед жертв опинилася і його тітка. За цей твір письменник отримав премію імені Мао Дуна.

Слід зазначити, що роман «Жаби» дуже натуралістичний. Тут не знайдеш ніякого містичного флеру, все описується із документальною та навіть з кінематографічною точністю та достовірністю. Цим роман і вирізняється від інших, що наближує його до «Літератури шрамів». А жабки, ці земноводні, є тут головними фоновими героями, і з'являються постійно, в різних іностаєях, від народного марновірства до витворів мистецтва, що мають приносити щастя.

Про своє власне непросте життя письменник написав в порівняно невеличкому романі «Переміни» [Мо Янь 2014]. Він народився в небідній сім'ї із численною кількістю дітей, але потім прийшов голод, від якого хлопчик потернав усе своє дитинство. Змалку працював – зокрема, пастухом. В 11 років став хунвейбіном та одночасно був змушений залишити школу як «класову чужий елемент». Але багато читав – брав літературу в старшого брата. В базарні дні слухав мандрівних казкарів, що красиво старовинною мовою оповідали на майданах людям казки та легенди. [Костирко, 2013]. А ще обожнював розглядати традиційні китайські лубочні картинки няньхуа, які зазвичай малювали на Новий рік.

Для юнаків з села існувала одна досить надійна можливість соціального ліфту – це вступити до війська. І юний Гуань Моє в 1976 році йде до лав Народно-визвольної армії Китаю. Тут він був командиром відділення, політруком, співробітником служби безпеки.

В 1981 році почав публікувати свої перші твори («Суха ріка», «Дощ весняної ночі»).

Слід зазначити, що в Народно-визвольній армії Китаю існує свій власний Інститут мистецтв – до цього і вступив у 1984 році

Гуань Моє – на факультет літератури. А в 1991 році закінчив аспірантуру Літературного інституту Лу Сinya Пекінського педагогічного університету, отримавши ступінь магістра в галузі літератури та мистецтв.

За своє життя Гуань Моє бачив майже все – голод та страждання, Культурну революцію, бурхливе відродження. І все пережитервалося назовні, щоб втілитися в ієрогліфах. Парадоксально, він взяв собі псевдонім «мовчи», але мовчати не збирався.

Гостра сатира, і одночасно – сновидіння. Бурхлива карколомність – і заколисуюче марево. Чи все це відбувається насправді, що виникло в уяві, насиченій винними випарами? Зрозуміти важко. Примарна розповідь насичена численними дрібними деталями, в яких тонеш – але й виринати нема бажання. Вони несуть у глибини.

Це – цілком інший стиль. Це – роман «Країна вина» [Мо Янь 2015].

Чи дійсно герої роману поїдають немовлят? Це має з'ясувати слідчий Дін Говер, що приїхав у містечко Цюого (його назва перекладається, як «винна країна») але йому це не вдається – заплутавшись у примарних лабіринтах, він гине безславною смертю. Можна сказати, що ця книга опосередковано може належати й до «Літератури шрамів», бо одержимість героїв екстравагантною їжею – походить все з тої ж самої глибинної, підсвідомої пам'яті про голод. [Костирко 2013].

«Якщо подобається «Майстер і Маргарита» – сподобаюсь і я» – висловив припущення Мо Янь, коли йому запропонували перекласти його новий роман російською.

Торкнемося ще одного знакового твору письменника – «Страждінні перевтілення Сімень Нао» [Мо Янь 2013, 65]. Тут герой, колишній поміщик, вбитий, як «контрреволюційний елемент», потрапляє до володаря пекла та просить дати йому шанс пожити ще. І народжується знову – але на цей раз вже не людиною. Він повертається у цей світ віслюком та тепер належить своєму колишньому батракові. В ньому ще живе багато образи,

але із наступним переродженням, у собаку, у душі з'являється спокій і мудрість. Так, переходячи з тіла в тіло, герой спостерігає різними очима і за величною історією Китаю, що панорамою проходить повз.

Відомий перекладач Ігор Сгоров наприкінці 80-х років працював завідувачем редакцією Ленінградського відділу видавництва «Художня література». Через нього проходила безліч текстів, і йому треба було якось вирішувати, на які звертати особливу увагу. На запитання, як йому вдасться це робити настільки безпомилково, той відповів: «Через деякі з них проглядає перлове світло». А невдовзі після цього зізнання він взявся за текст Мо Яня.

Висновки. Стилїстична різноманітність творів нобелівського лауреата Мо Яня обумовлена задачами, які ставив перед собою автор, працюючи над твором, та робить творчість автора спорідненою із відразу декількома течіями китайської літератури.

Зображаючи життя своєї родини на тлі буремних історичних подій в романі «Червоний гаолян», він властивий до сплетіння сюрреалістичних мотивів із реалізмом, часто звертається до міфології, фольклорних мотивів, що цілком відповідає течії Літератури пошуку коріння. Як і більшість письменників цієї течії, він визнає великий вплив на свою творчість Габрієля Гарсія Маркеса.

Роман «Жабі», написаний також на основі історії власної родини, має стиль більш реалістичний, іноді майже репортажний. Ця риса робить його більше спорідненим із «Літературою шрамів».

Фантастичні події роману «Стражденні перевтілення Сімень НАО» відбуваються на тлі великої реальної панорами китайської історії. За своєю філософічністю роман можна віднести до «Літератури дум про минуле».

Роман «Країна вина», що має дуже складну структуру, попри його фантастичність, та великий формат, опосередковано можна віднести до «Літератури шрамів», тому що одержимість героїв

незвичайною Ёкею насправді є наслідком травми, яку жителі країни пережили під час голоду у минулому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мо Янь. Червоний гаолян: історія одного роду : роман / пер. з кит. Н. Кірносолової. Х. : Фоліо. 2015. 638 с.
2. Мо Янь. Країна вина : роман / пер. з кит. М. Савченко, Х. : Фоліо. 2015. 526 с.
3. Мо Янь. Лягушки : роман / пер. з кит. І. Сгорова, М. : Ексмо. 2020. 440 с.
4. Мо Янь. Перемены : роман / пер. з кит. Н. Власова, М. : Ексмо. 2014. 144 с.
5. Мо Янь. Стражденні перевтілення Сімень НАО: роман / пер. з кит. Н. Дзюб. *Всесвіт*. 2013. № 5-6.
6. Трушева Н. В. Современная китайская литература как отражение социальных процессов в КНР. *Вестник Томского государственного университета*. 2014. № 383. С. 126-132.
7. Костырко С. Физиология жизни. Новая китайская проза. *Новый мир*. № 11. 2013.

REFERENCES

1. Mo Yan' (2010). *Chervonyy gaolyan*. Kharkiv : Folio. (In Ukrainian).
2. Mo Yan' (2015). *Krayina vyna*. Kharkiv : Folio. (In Ukrainian).
3. Mo Yan' (2020). *Lyagushki*. Moscow : Eksmo. (In Russian).
4. Mo Yan' (2014). *Peremeny*. Moscow : Eksmo. (In Russian).
5. Mo Yan' (2013). *Strazhdenni perevtilennya Simen' Nao: frahmenty z romanu; z kyt. per. I. Dzyub. Vsesvit*, № 5-6, pp. 56-97. (In Ukrainian).
6. Trusheva N.V. (2014) *Sovremennaya kitayskaya literatura kak otrazheniye sotsial'nykh protsessov v KNR. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, No 383, pp. 126-132. (In Russian).
7. Kostyrko S. (2013) *Fiziologiya zhizni. Novaya kitayskaya proza. Novyy mir*, No 11. (In Russian)